

Nr 50.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1943 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning rörande höjning av pensionsåldern för vissa tjänstemän och arbetare i statens tjänst, m. m.

I två till bankoutskottets förberedande handläggning hänvisade likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren under nr 125 av herr *Tjällgren* och den andra inom andra kammaren under nr 188 av herr *Svensson* i Grönvik jämte elva av kammarens övriga ledamöter, har hemställts, »att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning angående höjning av pensionsåldern för vissa tjänstemän och arbetare i statens tjänst samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet».

Vidare har i en till bankoutskottets förberedande handläggning hänvisad, inom andra kammaren under nr 128 av herrar *Gustafsson* i Lekåsa och *Hansson* i Skediga väckt motion hemställts, »att riksdagen för sin del måtte besluta, att för en tid av två år sådant medgivande att kvarstå efter uppnådd pensionsålder, som omförmåles i 12 § Kungl. Maj:ts reglemente den 30 juni 1934 angående tjänstepension för tjänstemän, tillhörande civila statsförvaltningen, städse skall lämnas, om icke särskilda skäl tala häremot».

Gällande bestämmelser med avseende å pensionsåldrarna datera sig i huvudsak från år 1934, då en generell sänkning av desamma inom civilförvaltningen genomfördes. Frågan om höjning av pensionsåldrarna har sedermera motionsvägen bragts under riksdagens prövning. Sålunda yrkades i vissa vid 1940 års lagtima riksdag väckta motioner, vilka hänvisades till bankoutskottets handläggning, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam utredning av nämnda fråga. Förslaget motiverades huvudsakligen därmed, att de förhållanden, som rådde vid genomförandet år 1934 av en allmän sänkning av pensionsåldrarna, sedermera så väsentligt ändrats, att en omprövning av hithörande spörsmål vore påkallad. Utskottet framhöll för egen del (utl. nr 19), att enligt utskottets mening frågan om en höjning av pensionsåldrarna icke borde upptagas till övervägande, förrän en längre tids erfarenhet vunnits rörande verkningarna i olika avseenden av 1934 års reform. Den stånd-

punkt, utskottet sålunda intog till frågan om en generell höjning av pensionsåldrarna, borde emellertid icke föranleda, att spørsmålet om ett utnyttjande i ökad omfattning av äldre statstjänstemäns arbetskraft undanskötes. En lämplig lösning härvidlag ansåg utskottet vara, att tjänstedugliga befattningshavare medgaves kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Härigenom skulle, framhöll utskottet, en smidig anpassning efter det förändrade tidsläget möjliggöras utan att statsmakterna fördenskull behövde binda sig för en höjning av pensionsåldrarna, som måhända framdeles kunde komma att visa sig förhastad. I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala sig för en vidgad tillämpning av bestämmelserna om anstånd med avsked ur tjänst efter uppnådd pensionsålder ävensom anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning av frågan om en förlängning av gällande anståndstid för avsked ur tjänst vid uppnådd pensionsålder.

I anslutning till riksdagens sålunda gjorda uttalande utfärdades *Kungl. Maj:ts cirkulär, nr 421, den 31 maj 1940*, vari framhölls såsom ett önskemål i det rådande tidsläget, att möjligheterna till utnyttjande av äldre anställningshavares arbetskraft tillvaratoges genom beviljande av anstånd med avsked, i den mån vederbörandes tjänsteduglighet och arbetsförmåga vore nöjaktigt ådagalagda och särskilda omständigheter ej lade hinder i vägen. Cirkuläret har avseende å civila tjänstemän och arbetare i statens tjänst samt kommunala befattningshavare med pensionsrätt enligt av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna författningar.

Den av 1940 års riksdag begärda utredningen verkställdes sedermera av 1938 års pensionssakkunniga, vilka framlade förslag om ändrade regler för anstånd med avsked ur tjänst. De sakkunnigas förslag upptogs i proposition nr 339 till 1941 års riksdag (höstsessionen), vilken godkände förslaget. I enlighet härmed hava i vederbörliga tjänstepensionsreglementen intagits vissa regler angående kvarstående i tjänst efter pensionsålderns inträde. Sålunda stadgas i 8 § 3 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet, dels att myndighet äger, då synnerliga skäl föreligga, medgiva ordinarie tjänsteman, som är fullt tjänsteduglig, anstånd med avsked intill ett år efter pensionsålderns inträde, dels ock att Kungl. Maj:t må, då särskilda omständigheter därtill föranleda, medgiva kvarstående i tjänst ytterligare högst två år. Enligt 5 mom. i samma paragraf må icke-ordinarie befattningshavare bibehållas i sin befattning intill ett år efter pensionsåldern, varjämte Kungl. Maj:t, då särskilda omständigheter därtill föranleda, äger medgiva bibehållande i befattningen ytterligare högst två år. Beträffande arbetare, å vilken 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare är tillämpligt, äger myndighet enligt 7 § kungörelsen den 30 juni 1942, nr 695, under vissa förutsättningar låta anstå med entledigande efter pensionsålderns inträde intill två år eller den längre tid Kungl. Maj:t på grund av särskilda omständigheter bestämmer. Föreskrifter om bibehållande i tjänst efter pen-

sionsåldern äro jämväl meddelade i folkskolans tjänstepensionsreglemente samt tjänstepensionsreglementet för lärare vid högre kommunala skolor.

I samband med behandlingen vid 1941 års riksdag av propositionen nr 339 framställdes ånyo motionsvägen förslag om höjning av pensionsåldrarna. I sitt utlåtande nr 78 framhöll bankoutskottet, att utskottet vid frågans omprövning icke funnit skäl frånträda den ståndpunkt, utskottet och riksdagen tidigare intagit. Utskottet vore nämligen icke övertygat, att sådana ändrade förhållanden verkligen inträtt, som kunde motivera ett frångående av 1934 års beslut. Därmed ville utskottet ingalunda förneka möjligheten av att utvecklingen framdeles i olika hänseenden kunde gå därhän, att en höjning av pensionsåldrarna bleve ofrånkomlig. Betydande besparingar stode säkerligen att vinna genom att de anställda bibehölles i tjänst intill högre ålder än för närvarande. Frågan om höjning av pensionsåldrarna syntes dock tarva ett mera ingående överbäggande ur olika synpunkter. Något hinder att, om statsmakterna så skulle finna lämpligt, efter reglementets ikraftträdande genomföra en höjning föreläge icke, enär statstjänstemännen skulle bliva reglementsenligt pliktiga att underkasta sig ändringar med avseende å pensionsåldern. Tillsvidare syntes den i propositionen föreslagna förlängningen av anståndstiden från två till i regel tre år få anses vara tillfyllest. Anledning saknades att antaga, att den vidgade anståndsmöjligheten icke skulle komma att av myndigheterna och Kungl. Maj:t utnyttjas, i den mån förhållandena så påkallade. Utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet komme att följa utvecklingen på förevarande område. Riksdagen beslöt i enlighet med vad Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit.

Frågan om en utvidgad tillämpning av reglerna angående anstånd med avsked ur tjänst har härefter upptagits av Kungl. Maj:t. I anförande till *statsrådsprotokollet den 4 december 1942* har sålunda chefen för finansdepartementet uttalat, att läget på arbetsmarknaden numera utvecklats på ett sätt som borde föranleda ett fullständigare tillvaratagande än hittills av möjligheterna att utnyttja äldre anställningshavares arbetskraft. Närmast vore detta förhållande att tillskriva den omfattning, i vilken de yngre åldersgrupperna toges i anspråk för försvarsberedskapen och andra av krisläget betingade uppgifter. I en framtid, när ändring härutinnan framträdde och ökat utrymme krävdes för den yngre arbetskraften, kunde en härav betingad återgång till minskat anlitage av de äldre anställningshavarna utan svårighet åvägabringas, enär anstånd med avsked endast medgaves att gälla tillsvidare under den begränsade tid medgivandet avsåge. Den skärpta knapphet på arbetskraft, som nu gjorde sig gällande, motiverade sålunda, att de möjligheter att genom anstånd med avsked utnyttja de äldre anställningshavarnas arbetskraft, på vilka uppmärksamheten riktats i cirkuläret den 31 maj 1940, i ökad omfattning vunno beaktande.

Det må i detta sammanhang erinras, att *besparingsberedningen* i sitt den 27 februari 1943 avgivna slututlåtande uttalat, att med hänsyn såväl till belastningen på statsekonomien som till befolkningsutvecklingen de nuvarande pensionsåldrarna syntes beredningen icke nu längre rimligen kunna vidhållas. Ett återförande av pensionsåldrarna till den av 1930 års pensions-sakkunniga föreslagna nivån — innebärande en höjning av pensionsåldrarna med i genomsnitt två à tre år — skulle enligt verkställd utredning innebära en årlig besparing av omkring 5 milj. kronor. Vid höjning av pensionsåldern för det stora flertalet tjänstemän med som regel fem år skulle besparingen uppgå till 17 milj. kronor. Dessa siffror avsåge allenast den civila förvaltningens och affärsverkens tjänstemän men ej försvarsväsendets personal, lärarkårerna eller arbetarpersonalen. En höjning av pensionsåldrarna för folk- och småskollärarkårerna med två eller tre år skulle innebära en besparing av 3 eller 5 milj. kronor. En höjning av arbetarnas pensionsålder från 60 till 63 år skulle betyda en besparing av 1,5 milj. kronor. Enligt beredningens mening måste en reform inom detta område snarast möjligt ske. En höjning av pensionsåldern till 65 år kunde ifrågasättas, dock med undantag för vissa grupper och sannolikt lämpligen en lägre ålder för kvinnor. Därjämte syntes pensionsavgifterna skäligen böra jämkas. En väl avvägd reform beträffande såväl pensionsålder som pensionsavgifter inom hela statsverksamheten borde lätta budgeten med minst 10 milj. kronor.

I yttrande den 7 april 1943 över besparingsberedningens slututlåtande har *statskontoret* icke velat bestrida, att pensionsåldrarna för vissa grupper av befattningshavare kunde förefalla väl låga — särskilt gällde detta den stora gruppen manliga befattningshavare med en pensionsålder av 60 år — men det måste å andra sidan inge betänkligheter att redan nu till omprövning upptaga vissa grundläggande pensionsspörsmål, som i samband med den senast verkställda allmänna revisionen av pensionslagstiftningen nyligen varit föremål för statsmakternas ställningstagande. Här avsedda syftes för övrigt till väsentlig del kunna vinnas genom ett utnyttjande av de möjligheter, som pensionsreglementena öppnade, till beviljande av anstånd med avskedet utöver pensionsåldern, detta i full överensstämmelse med härom utfärdade direktiv.

Utskottet. Såsom i det föregående berörts, har utskottet tidigare vid skilda tillfällen, senast vid höstriksdagen 1941, uttalat sig emot en höjning av de nuvarande pensionsåldrarna. Riksdagen har också hittills ansett sig böra ställa sig avvaktande till frågan om en generell höjning av pensionsåldrarna. Vid den omprövning utskottet ägnat denna fråga i samband med behandlingen av föreliggande motioner (I: 125 och II: 188) om skyndsamt utredning angående höjning av pensionsåldrarna för vissa tjänstemän och arbetare i statens tjänst har utskottet funnit sig sakna anledning frånträda den ståndpunkt,

utskottet och riksdagen tidigare intagit. I anslutning till sitt år 1941 gjorda uttalande vill utskottet dock icke bestrida, att befolkningsutvecklingen och andra faktorer kunna inom en icke alltför avlägsen framtid framtvunga ett ändrat ställningstagande till ifrågavarande spörsmål. Såvitt nu kan bedömas, torde nämligen den nedgång i de produktionskraftiga åldersgrupperna, som måste bli en följd av den tidigare starkt framträdande nativitetsminskningen, komma att i förening med den ökade medellivslängden efter hand alltmer aktualisera frågan om en allmän höjning av pensionsåldrarna. Av betydelse i detta sammanhang är jämväl, att, såsom besparingsberedningen påpekat, avsevärda besparingar kunna vinnas genom en sådan höjning. Även om sålunda skäl tala för en jämkning av pensionsåldrarna, när frågan skärskådas på längre sikt, torde dock enligt utskottets mening några omedelbara åtgärder härutinnan icke vara påkallade eller lämpliga. På sätt framgår av den lämnade redogörelsen, har en ökad tillämpning av reglerna om anstånd med avsked nyligen anbefallts, varigenom önskemålet om ett fullständigare tillvaratagande än hittills av äldre anställningshavares arbetskraft i viss utsträckning vunnit beaktande. Utskottet är övertygat om att frågan om pensionsåldrarnas höjning härigenom kan åtminstone tillsvidare utan större olägenhet undanskjutas, vilket dessutom i och för sig är motiverat med hänsyn till ovissheten rörande utvecklingen av arbetsmarknaden efter krigets slut.

Av det anförda framgår, att utskottet icke finner skäl förorda det i motionerna I: 125 och II: 188 väckta utredningsförslaget. Vad angår det önskemål, som framförts i motionen II: 128, torde detsamma få anses vara tillgodosett genom de nyligen meddelade direktiven beträffande utsträckt tillämpning av reglerna om anstånd med avsked.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

- 1) att motionerna I: 125 och II: 188 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt
- 2) att motionen II: 128 må anses besvarad genom vad utskottet ovan anför.

Stockholm den 6 maj 1943.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar Åkerberg, Nordenson*, Sundvik, Sylwan, Ohlin*, Leander, Lindbärg och Bodin;

från andra kammaren: herrar Svedman*, Paulsen, Andersson i Falkenberg, K. A. Westman, Hall, Andersson i Munkaljungby, Ericsson i Åtvidaberg* och Eriksson i Sandby.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.